

Dorovský, Ivan

Antonín Frinta a počátky pražské makedonistiky (1884–1979)

In: *Studia macedonica II*. Dorovský, Ivan (editor). Vydání první Brno: Masarykova univerzita, 2015, pp. 39-45

ISBN 978-80-210-7959-5

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/134291>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Antonín Frinta a počátky pražské makedonistiky (1884–1979)

Ivan Dorovský

V makedonské slavistické vědě se bohužel stále šíří několik mýtů, mezi nimi mýtus o první univerzitě v Evropě, kterou založil Kliment Ochridski, a o tom, že počátky pražské (československé) makedonistiky jsou spjaty s Antonínem **Frintou** (14. 6. 1884–21. 11. 1975).¹ Přirozeně že jako mýty jsou buď nepravdivé, nebo vyjadřují pouze částečnou pravdu. Mýtus o první univerzitě na Balkáně a v Evropě tu nebudu rozebírat, protože pojednávám o tom jinde.² Pouze pro klid duše podotýkám, že šířitelé tohoto mýtu vůbec neberou v úvahu, že soluňští bratři Konstantin a Metoděj studovali na magnaurské vysoké škole v Konstantinopoli. A pokud jde o prof. Antonína Frintu, nebyl první, kdo se zajímal o makedonský jazyk. Jeho přenášky o spisovné makedonštině, o nichž se ještě podrobněji zmíním, byly završením etapy zesíleného zájmu o vše, co bylo spjato s Makedonií a zároveň začátkem nové etapy odlišného pohledu na makedonskou problematiku.

V meziválečných letech patřila Karlova univerzita k nejvýznamnějším světovým slavistickým centrům. Působily zde mnohé slavistické osobnosti. Uvedme namátkou: Jan Máchal (1855–1939) a Máchalův a Polívkův žák Frank Wollman (1888–1969) v oblasti srovnávacích dějin slovanských národů, v oblasti vzájemných česko-slovensko-jihoslovanských kulturních styků bádal kromě jiných Karel Paul (1883–1963). *Cesty za slovanskou písní*, které podnikl Ludvík Kuba v letech 1885–1929, nesporně přispěly k poznání jihoslovanské (jižněslovanské) lidové slovesné tvorby i melodiky. Slovanskou kulturní vzájemnost rozvíjel a propagoval mj. ve *Slovanském přehledu* básník a publicista Adolf Černý (1864–1952). T. G. Masaryk (1850–1937) vydal bezprostředně po skončení 1. světové války mj. knihy *Slovanstvo za světové války* (1919) a *T. G. Masaryk a Slovanstvo* (1921).

Léta 1918–1940 se ve vzájemných česko-slovensko-jihoslovanských, česko-makedonských i česko-balkánských vyznačují některými zvláštnostmi, mj. vzta-

1 A. Frinta byl profesorem bulharského jazyka a literatury a jazyka a literatury Lužických Srbů. Habilitoval se sice již koncem roku 1918 pro slovanskou jazykovědu, ovšem z politických důvodů mohl být jmenován profesorem pro uvedené dva obory teprve v červnu 1945. Na počátku bádal v oblasti fonetiky slovanských jazyků. Základní prací je monografie *Lužičtí Srbové a jejich písemnictví* (1955). Významná je jeho dlouholeté redaktorství časopisu *Slovanský přehled* (1927–1948). Více viz Kurz, Josef: Slavistické dílo A. Frinty. In: *Acta Universitatis Carolinae, Slavica Pragensia*, 1959, s. 3–13.

2 Dorovský, Ivan: Kde a kdy začínají dějiny slovanských literatur. *Slavica Litteraria X* 17, 2014, č. 1, s. 85–99.

hem československé zahraniční politiky ke sporům na Balkáně, působením členů VMRO u nás i jinde v Evropě aj³. Při hodnocení česko-makedonských vztahů v uvedeném období bychom měli objektivně vycházet z toho, že území dnešní Makedonské republiky bylo součástí meziválečné (i poválečné) Jugoslávie. V roce 1930 byla podepsána první kulturní dohoda mezi oběma státy, byla založena Jugoslávská knihovna, v níž vycházela (měla vycházet) díla jihoslovanských autorů, vznikla u nás Československo-jihoslovanská liga (1922) a v Jugoslávii Savez jugoslovensko-čehoslovačkih liga (1925) aj.⁴

Ve dvou meziválečných desetiletích vyšla některá etnograficko-folkloristická, cestopisná i odborná díla spjatá s Makedonií. K nejvýznamnějším patří např. *Makedonské písně* (1928) Ludvíka Kuby a jeho *Čtení o Makedonii* (1932), nebo cestopisné reportáže lékaře Stanislava Vomely *V srdci Makedonie* (1931), který v letech 1895–1926 navštívil Makedonii celkem pětkrát.⁵ Vyvrcholením poznávání makedonské problematiky v meziválečných letech však nesporně bylo vydání *Lidových povídek jihomakedonských* (1932), které díky České akademii věd z rukopisné pozůstalosti Stefana Verkoviće (1821–1893) připravili etnograf, folklorista, slavista Jiří Polívka (1858–1933) a ruský slavista Petr A. Lavrov (1856–1929).⁶ O slovanské lidově slovesné texty se živě zajímal slavista, sorabista, bulharista a bohemista Josef Páta (1886–1942).⁷ Proto, nikoli pouze z úcty ke svému učiteli Jiřímu Polívkovi, recenzoval uvedený sborník v renomovaném časopise *Listy filologické*. V recenzi podrobně pojednal „o osudech textů vydaných povídek, které byly zapsány v šedesátých letech 19. století v jižní Makedonii srbským etnografem a sběratelem lidových písní Stefanem I. Verkovićem (1821–1893)“. Josef Páta, později popravený fašisty pro svou odbojovou činnost, v recenzi dále mj. napsal, že „Verkovičovy lidové texty jsou velmi zajímavým dokladem (...) jazyka z poloviny minulého století v jižní Makedonii. Vzácný byl samotný fakt, že v nejj jižnější Makedonii, v samotné blízkosti řeckého území, se zachovala a rozvíjela lidová slovesná tvorba, která je ovšem poznamenána v jazyce i v grafice řeckým a tureckým vlivem“.

Uvedená Pátova recenze nemohla ujít pozornosti Bohuslava Havránka, stejně jako další Pátova recenze na práci gevgelijského rodáka Dimitra Ivanova *Gevgelijskijat*

3 Dorovský, Ivan: *Slovanské literatury a dnešek*. Brno 2008, s. 84–93.

4 Viz mj. Skoupý, Arnošt: Československo-jihoslovanská liga 1920–1938. In: *Sborník prací Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, Historie 2*. Praha 1975, s. 31–65. Také např. Dorovský, Ivan – Petr Mainuš (edd): *Oton Berkopec a česko-slovinské kulturní styky. Sborník příspěvků k 100. výročí narození*. Brno 2006. Viz též: Dorovský, Ivan: *Makedonci žijí mezi námi*. Brno 1998, s. 11–20.

5 Dorovská, Dagmar: České knižní cestopisy o Makedonii po roce 1918. In: Dorovský, Ivan: *Makedonci žijí mezi námi*. Brno 1998, s. 125–138.

6 *Lidové povídky jihomakedonské*. Z rukopisů St. Verkovičových vydali Petr A. Lavrov a Jiří Polívka. Praha 1932. Sborník obsahuje celkem 233 pohádek. Rukopis 199 z nich se chová v archivu Akademie věd v Petrohradě (dříve Leningradě). 34 pohádek je z Verkovičovy pozůstalosti v Sofii. Polívkovi je zaslal Ivan Šišmanov. Viz Dorovský, Ivan: Jak se tiskly v Praze Lidové povídky jihomakedonské. In: Týž: *Makedonci žijí mezi námi*. Brno 1998, s. 153–168. Týž: Jiří Polívka a makedonská lidová slovesnost. In: Týž: *Makedonci žijí mezi námi II*. Brno 2008, s. 45–62.

7 Dorovský, Ivan: *Slavista Josef Páta*. Brno-Boskovice 2003.

govor (1932), kterou uveřejnil v předním slavistickém časopise *Slavia*. J. Páta se správně domníval, že gevgelijské nářečí se vyznačuje „některými zajímavými jazykovými znaky, jež zaslouží pozornosti spolu s makedonskými dialekty dolnovardarskými na Kukušsku a Enidževargarsku“.

V takovém politickém a kulturním ovzduší meziválečného Československa se u nás rozvíjelo slavistické, balkanistické a makedonistické dílo Bohuslava Havránka,⁸ o němž pojednávám v této monografii na jiném místě.

Havránkova bibliografie prozrazuje, že se již za studií a záhy po nich značně intenzivně zajímal o slovanské a také o jihoslovanské a balkánské jazyky a literatury. Sledoval slovinské, srbské, chorvátské a bulharské odborné jazykovědné a literární historické práce a referoval o nich v odborném i v denním tisku.⁹ Ve stati o Havránkově balkanistické orientaci jsem mj. napsal, že „nemohu zcela bezvýhradně souhlasit s tvrzením, že B. Havránek poprvé naznačil své balkanistické úvahy při zpracování svého základního díla *Genera verbi v slovanských jazycích, když rozebírá užití pasivních participií v makedonských nářečích*“.¹⁰ Podle našeho názoru Havránek již v první části spisu *Genera verbi v slovanských jazycích* v březnu 1926 (knižně práce vyšla 1928) například uvádí, že „východní část jazyků jihoslovanských vyvíjela se současně s oblastí balkánskou (ztráta deklinace, infinitivu aj.)“. Cituje, že Sandfeld-Jensen „pro společnou ztrátu a náhradu zaň v rum.(unštině), bulh.(arštině), (mak/edonštině/ a č./ástečně/ v srb./štině), alb.(ánštině) a n.(ovo)-ř.(ečtině) hledá východisko v řeč.(tině)“.¹¹

Přirozeně tím vůbec netvrdím, že Bohuslav Havránek psal o makedonštině. Psal výhradně o slovanských spisovných jazycích. Ovšem uvádí, že „pramenem pro poznání současného jazyka mi byly především texty lidové“.¹² Tudiž příklady čerpal z makedonských nářečí. A především z dialektů jihomakedonských, které měly nejbližší k staroslověňštině.

Pro svou práci o slovesech B. Havránek čerpal z materiálů Baudouina de Courtenay, z Belicových prací o nářečích východního a jižního Srbska a Makedonie, z Oblakových *Macedonische Studien*, z lidově slovesných zápisů Kuzmana Šapkareva.¹³ Nejvíce se však mohl opřít o Oblakovy zápisy¹⁴ a o dialektologické práce

8 Gladkovová, Hana: B. Havránek a balkanistika. In: *Slavica Pragensia XXXIV. AUC Philologica 1–3/1990. Sborník k počtě stého výročí narození akademika Bohuslava Havránka*. Univerzita Karlova, Praha 1990, s. 47–52.

9 Tylová, Milena: Bibliografický soupis publikovaných prací akademika Bohuslava Havránka. In: *Slavica Pragensia XXXIV. AUC Philologica 1–3/1990. Sborník k počtě stého výročí narození akademika Bohuslava Havránka*. Univerzita Karlova, Praha 1990, s. 309–358.

10 Gladkovová, H.: B. Havránek a balkanistika, s. 47.

11 Havránek, Bohuslav: *Genera verbi v slovanských jazycích I*. (Předloženo 13. ledna 1926), Praha 1928, s. 10. *Genera verbi v slovanských jazycích II*. byla předložena rovněž v lednu 1926, vyšla však až o jedenáct roků později (1937).

12 Tamtéž, s. 8.

13 Viz Havránek, Bohuslav: *Genera verbi v slovanských jazycích II*. Praha 1937, s. 157–175. Vyšly v Šišmanovově *Sborníku za narodni umotvorenija, nauka i knižnina*.

14 Oblak, Vatroslav: *Macedonische Studien. Die slavischen Dialecte des südlichen und nordwestlichen Macedoniens*. Wien 1896.

Aleksandra Beliče.¹⁵ Součástí Havránkova zájmu o slovanské sloveso byla jeho stat *Románský typ perfekta factum habeo a casus sum, casus habeo v makedonských dialektch*. Na konkrétním materiálu z balkánských a z dalších slovanských a neslovanských jazyků B. Havránek poukázal na charakteristické balkánské morfologické znaky, které jsou vlastní makedonským nářečím a dnes také současné spisovné makedonštině.¹⁶

Svoje výklady makedonského perfekta B. Havránek založil na srovnávacím principu a doložil příklady hlavně z albánštiny, novořečtiny, rumunštiny, z arumunských a meglenorumunských nářečí a přirozeně z makedonských dialektů. O funkci participia perfecti passivi v slovanských jazycích již psal.¹⁷ Pro makedonské příklady v II. díle svých *Genera verbi v slovanských jazycích*, kterými svůj výklad ve spise *Genera verbi v slovanských jazycích* a v uvedené stati o perfektu doložil, čerpal nářeční materiál především z jižní Makedonie (okolí Soluně) a z četných makedonských oblastí i z prací André Mazona,¹⁸ Afanasije Matvejeviče Seliščeva,¹⁹ Mieczysława Małeckého,²⁰ D. Ivanova,²¹ Aleksandra Beliče²² a některých dalších autorů.

Československou slavistiku značně ochudila smrt Miloše Weingarta (21. 11. 1890–12. 1. 1939) i úmrtí Oldřicha Hujera (25. 11. 1880–4. 6. 1942). Po uzavření československých vysokých škol začala likvidace nadějných slavistů, jakým byl kromě představitele bulharistiky a sorabistiky Josefa Páty (1886–1942) např. rusista a paleoslavista Jan Frček (12. 6. 1896–8. 6. 1942). Mnozí pražští jazykovědci byli v nacistických táborech a vězeních, jiní slavisté byli posláni do důchodu nebo pracovali v různých institucích.

V prvních letech po osvobození v roce 1945 nastaly u nás i v Jugoslávii nové společenské podmínky. Všestranné vzájemné československo-jugoslávské politické, hospodářské a kulturní styky a vztahy měly svá léta lásky a nelásky, zájmu a nezájmu, pochopení a odmítnutí, vzájemnosti a nevzájemnosti.²³ V denním a periodickém tisku vycházelo mnoho informativních textů o národněosvobozenckém boji jugoslávských národů a také o četných kulturních otázkách a osobnostech. Tisk i rozhlas věnovaly pozornost rovněž vzájemným kulturním stykům. O Makedonii, která byla označována „*za nejbouřlivější kout Evropy*“, se psalo, že povstala

15 Belič, Aleksandar: *Dijalekti istočne i južne Srbije*. Beograd 1905.

16 Havránek, Bohuslav: Románský typ perfekta factum habeo a casus sum, casum habeo v makedonských dialektch. In: *Mélanges P. M. Haškovec. Sborník prací věnovaných památce prof. dr. P. M. Haškovece*. Brno 1936, s. 147–154.

17 Havránek, B.: *Genera verbi v slovanských jazycích II*, s. 77.

18 *Contes slaves de la Macédoine sud-occidentale*. Paris 1923.

19 *Očeki po makedonskoj dijalektologii I*. Kazaň 1918.

20 *Cechy balkańskie v jazykach Macedonji; Dwie gwary macedońskie*, 1., Kraków 1934.

21 *Gevgelijskijat govor*. Sofija 1932.

22 *Galički dijalekat*. Beograd 1935.

23 Dorovský, Ivan: *Slovanské literatury a dnešek*. Brno 2008, s. 89.

„k národnímu životu. Je to jedna ze zemí“, psalo se v periodickém tisku, „s nejstarší slovanskou kulturou a se svérázným slovanským, nikoli byzantským uměním.“

Také pražská i československá slavistika vstoupila do nového období a v odlišných politických podmínkách. A rovněž sdílela všeobecné nadšení pro slovanskou myšlenku, slovanskou vzájemnost, spolupráci a vzájemné kulturní poznávání. Do čela katedry srovnávací slovanské jazykovědy se na pražské filozofické fakultě postavil B. Havránek (30. 1. 1893–2. 3. 1978), který byl povolán z Brna.

Podíváme-li se na seznam přednášek pro studijní rok 1945–1946, zjistíme jednu zajímavou věc, příznačnou pro dobu po vytouženém osvobození. Obrovský zájem o studium na všech typech českých a slovenských vysokých škol, byl vyvolán v prvních několika letech po roce 1945 uzavřením vysokých škol v letech války.

Mimořádně velký zájem byl o studium slovanských jazyků a literatur, který nemohli zcela uspokojit tehdy působící literární a jazykovědní slavisté, v jejichž čele stál prof. dr. Bohuslav Havránek. Kromě něj tu byl Marian Szykowski (15. 12. 1883–21. 9. 1952) a Karel Krejčí (20. 8. 1904–26. 6. 1979), nově jmenovaný profesor Antonín Frinta a od roku 1956 prof. Josef Kurz, který byl povolán z Brna, v roce 1946 nově habilitovaní docenti Karel Horálek (4. 11. 1908–) a Antonín Dostál (1906–1997). Po Jiřím Horákovi (1884–1975), který přešel do diplomatických služeb, převzal přednášky Julius Heidenreich-Dolanský (23. 2. 1903–1972). Profesorem pro ruskou sovětskou literaturu byl jmenován Bohumil Mathesius (14. 7. 1888–2. 6. 1952).

První poválečný semestr trval od počátku června do konce září 1945. Od 22. října pak navazoval zimní semestr do poloviny února 1946. B. Havránek v něm přednášel o vývoji slovanských spisovných jazyků a vedl kurs vědecké mluvnice ruské, zatímco A. Frinta přednášel o fonetice spisovné ruštiny a své přednášky dokončil až v dalším semestru, ve kterém B. Havránek vedl seminář slovanské jazykovědy a přednášel o spisovné češtině a polštině ve středověku, J. Dolanský seznamoval posluchače s novou ruskou lyrikou, B. Mathesius rozebíral novinky sovětské literatury a přeložená díla, K. Krejčí soustředil svoje výklady na polskou prózu meziválečného období. V letním semestru téhož studijního roku pak B. Havránek rozebíral v semináři problémy slovanských spisovných jazyků, A. Frinta seznamoval zájemce s lužickosrbskými nářečními texty aj. Dolanský přednášel o ruské a ukrajinské baladě. K J. Dolanskému a B. Mathesiovi přibyl O. Zelyňskij a M. Szykowski, který rozebíral Mickiewiczova Pána Tadeáše.

Nadšení pro slovanské jazyky a literatury neutuchalo. Probíhaly kursy srbocharvátštiny, ukrajinštiny, ruštiny a slovenštiny. A právě v ovzduší slovanského entuziasmu oznámil Antonín Frinta v zimním semestru studijního roku 1946/1947 (1. října 1946–15. 2. 1947) hodinovou přednášku pro studenty především slavistických oborů pod názvem *Nástin spisovného jazyka makedonského*. Hodinové přednášky oznámil rovněž z bulharské lidové slovesnosti („prostonárodní literatura bulharská“) a výklad o lužickosrbském písemnictví za posledních pětadvacet let. V uve-

dených přednáškách pokračoval A. Frinta také v letním semestru téhož studijního roku (17. února–28. června 1947). Tak se Filozofická fakulta Karlovy univerzity zařadila po druhé světové válce k prvním fakultám mimo Jugoslávii, na nichž se celý studijní rok přednášelo o makedonském jazyce. Nemáme sice přesné informace o počtu posluchačů Frintovy přednášky o spisovné makedonštině, nepochybuji však o tom, že jich nebylo málo. Mezi ně patřil později známý americký slavista Horas G. Lunt (12. 9. 1918–11. 8. 2010), který napsal první cizojazyčnou mluvnici spisovné makedonštiny.²⁴

Hodinová přednáška o spisovné makedonštině trvala dva semestry. Ve studijních programech následujících studijních let se již nevyskytuje. V dalším studijním roce (1947/1948) A. Frinta přednášel o historické mluvnici nové bulharštiny, seznamoval zájemce s počátky bulharské literatury, s dialekty lužické srbštiny i s nejstaršími jazykovými a literárními památkami Lužických Srbů.

Zatím se mi nepodařilo objevit Frintův osobní spis. V Archivu univerzity Karlovy není. V něm by s největší pravděpodobností mohly být další informace o počtu zájemců o tuto přednášku i to, z čeho Antonín Frinta čerpal informace o spisovné makedonštině. I tak se domnívám, že Frintova přednáška podnítila některé zájemce o další studium problematiky spjaté s makedonistikou. Výrazným výsledkem počáteční etapy makedonistiky je doktorská disertace Zdeňka Urbana (1925–1998) *Počátky makedonsky psané literatury ve vztahu k ostatním jihoslovanským literaturám a jejich vztah k literatuře české* (1949), o níž v této monografii pojednává Marcel Černý. Vznikla po Urbanově studijním pobytu v Bělehradě, Sofii a ve Skopji (později v životopise neuváděl). Tvořila základ jeho referátu na mezinárodním slavistickém sjezdu v Praze v srpnu 1968, který vyvolal ostrou negativní reakci i plamennou obhajobu. Vložil v něm svůj názor na tzv. *pomezí autory* (Urbanův termín), kteří by mohli patřit do dějin jak bulharské, tak také makedonské literatury. To je ve skutečnosti teorie slovenské komparatistické školy, jíž jsem členem. Svoje teoretické hledisko o tzv. dvojdomých (mnohodomých) autorech jsem vložil ve své disertaci již v roce 1966.

Slibně se rozvíjející pražská a vůbec československá slavistika a v jejím rámci také jugoslavistika a makedonistika byla bohužel přerušena známými mimo-literárními faktory. Téměř osm let se nemluvilo o ničem, co bylo spojeno s Jugoslávií. Slavisté se však nepřestali zajímat o jihoslovanskou jazykovou, literární i etnograficko-folkloristickou tematiku. V rámci srovnávacího studia slovanských jazyků i slovanské lidové slovesnosti nemohl Karel Horálek nepřihlédnout k bohatému materiálu z oblasti makedonské. Výsledkem byl mj. jeho *Úvod do studia slovanských jazyků* (1955) a některé další Horálkovy makedonistické příspěvky.²⁵

24 Lunt, G. Horace: *A Grammar of the Macedonian Literary Language*. Skopje 1952.

25 Např. *Kon najstarata istorija na makedonskite narečija*, 1957.

Přehledný informativní charakter měl seminář Zdeňka Urbana o lidově slovesné tvorbě z Egejské Makedonie a o soudobé makedonské literatuře.

Po normalizaci politických, hospodářských a kulturních vztahů počátkem druhé poloviny padesátých let pak vznikly četné lingvistické, folkloristické a literárně historické práce. To už však začíná nová etapa.

Антонин Фринта и почетоците на прашката македонистика

Најпрвин авторот отфрлува неколку митови бидејќи се фалшиви или се само делумно вистинити. Потоа му обраќа внимание на тврдењето за првиот универзитет во Европа на кој започна да се предава македонска граматика. Тврдењето е поврзано со Антонин Фринта за кого авторот зборува во еден поширок меѓувоен славистички контекст. Забележува дека чехословачката славистика влезе во новиот повоен славистички период во различни услови. Таа го споделува сеопштиот ентузијазам за словенска идеја, соработка и меѓусебно запознавање, што се покажа на пр. со организирање на курсеви по сите словенски јазици.

Авторот ги простудира списоците на предавања на прашкиот филозофски факултет во соодветните студиски години и установи, меѓу другото, извонредно голем интерес за изучување на словенските јазици и литератури. А. Фринта предаваше фонетика на литературниот руски јазик. За студентите од славистичките групи најави предавање *Преглед на македонскиот литературен јазик*. Траело два семестра. Во другите семестри Фринта предавал историска граматика на бугарскиот јазик, за почетоците на бугарската литература, за лужичкосрпските дијалекти и др.